

לגיון הזרים השיעי של איראן

אפרים קם

ההתערבות הצבאית של איראן בלחימה בסוריה מעמידה לרשותו של המשטר האיראני כלי נוסף לקידום השפעתו והאינטרסים שלו במרחב – מיליציות שיעיות המאורגנות על ידי 'כוח קודס' ו'משמרות המהפכה' האיראניים. המיליציות החשובות ביותר הן ארגון חזבאללה הלבנוני ואחריו כמה מיליציות שיעיות עיראקיות שאורגנו על ידי איראן, או שזו סייעה להקמתן בתקופות מלחמת עיראק-איראן ומלחמת עיראק; המיליציות החדשות יותר נבנו בשנים האחרונות על בסיס התגייסות מתנדבים שיעים מאפגניסטן ומפקיסטן. כל המיליציות הללו נשלחו למשימות לחימה בסוריה לשם הצלת משטר אסד, ומבחינה מספרית הן מהוות את חלק הארי של הכוחות שאיראן מפעילה בסוריה. הקמת מיליציות אלה נותנת בידי איראן כוח לחימה גדול נוסף – שייתכן כי בעתיד יוגדל ויופעל גם במדינות אחרות – המאפשר לה גמישות הפעלה וצמצום סיכונים. שיטה זו יוצרת סיכונים נוספים לישראל, לארצות הברית ולמדינות אחרות באזור, כשבמסגרת זו ייתכן שאיראן תנסה להשאיר את המיליציות ובעיקר את חזבאללה ברמת הגולן, ולפתוח חזית נוספת מול ישראל. הטיפול באיום זה עשוי לחייב גם שיתוף פעולה בין ארצות הברית לישראל.

תגיות: איראן, סוריה, מיליציות שיעיות, חזבאללה, משמרות המהפכה

בשנים האחרונות מסתמנת תופעה חשובה ומדאיגה בהתנהלותה האזורית של איראן. יועצים צבאיים איראנים תחת פיקוד 'כוח קודס' היו מעורבים בלחימה בסוריה מאז 2012, כמעט מראשיתה. המפנה חל באמצע 2014, בעקבות הופעתו של ארגון 'המדינה האסלאמית' והשתלטותו על שטחים נרחבים בסוריה ובעיראק. עקב השינוי הדרמטי במצב העבירה איראן לסוריה כוחות קרקע בהנהגתם של

ד"ר אפרים קם הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

'משמרות המהפכה' ו'כוח קודס' האיראניים, כדי להילחם לצד הצבא הסורי ולחלץ את משטר אסד מהמצוקה הקשה שאליה נקלע. אולם ככל שמתגלים פרטים על התערבותה הצבאית של איראן בסוריה, מתברר כי עיקרם של הכוחות שאיראן שיגרה לסוריה, מבחינה מספרית, אינו בנוי על כוחות איראניים, אלא על לוחמי מיליציות שיעיות שמוצאם מארבע מדינות: לבנון, עיראק, אפגניסטן ופקיסטן – כולם בהובלתה של איראן.

הרעיון של הקמת מיליציות שיעיות חמושות שיעשו את מלאכתה של איראן אינו חדש בתפיסתו האסטרטגית של המשטר האיראני. כבר ב-1982, שלוש שנים לאחר המהפכה האסלאמית באיראן, הקים המשטר את ארגון חזבאללה בלבנון כדי שיילחם עבורו בכוחות צה"ל בדרום לבנון. כך דאגה איראן בשנים האחרונות לשלוח אלפי לוחמים מחזבאללה לסוריה, כדי לסייע למשטר אסד במלחמתו נגד יריביו. בעשור הקודם איראן הקימה או סייעה להקים בעיראק מיליציות שיעיות חמושות. אלה נועדו לשרת את מטרותיה של איראן: לסייע למחנה השיעי – שהוא מחנה הרוב בעיראק – להשתלט על מוסדות השלטון וכוחות הביטחון במדינה, לדחוק את הכוחות האמריקאיים מתוכה ולבסס בה את השפעתה של איראן. המיליציות מאפגניסטן ופקיסטן חדשות יותר. הן הוקמו בשנים האחרונות על ידי האיראנים על בסיס גיוס פליטים שיעים משתי מדינות אלה, שנמלטו לאיראן ונשארו בה. רבים מבין הפליטים הללו התנדבו למיליציות השיעיות שהוקמו באיראן תמורת תשלום או הבטחה לקבל אזרחות איראנית, או אישורי שהייה ורישיונות עבודה באיראן. 'כוח קודס' גייס כנראה למיליציה האפגנית מתנדבים מקרב המיעוט השיעי במערב אפגניסטן.

המיליציות השיעיות אורגנו ואומנו על ידי 'משמרות המהפכה' ו'כוח קודס', הכפוף מבחינה טכנית ל'משמרות המהפכה' (למרות שמפקד הכוח, גנרל קאסם סולימאני, מדווח במישרין למנהיג הרוחני, עלי חאמנהאי), וקצינים איראנים הוצבו בהן כמפקדים ומדריכים. לאחר אימונים בסיסיים הם נשלחו לסוריה למשימות לחימה, ורבים מהם נהרגו או נפצעו בקרבות. עמדת רוסיה כלפי הפעלת המיליציות בסוריה אינה ברורה, אך מתקבל הרושם שהיא תומכת בהשתתפותן בלחימה, לפחות בזירה הסורית, ובכל מקרה אינה מתנגדת לה – בין השאר, אולי משום שרוסיה עצמה העסיקה לוחמים מתנדבים ובלתי סדירים בפעילותה הצבאית באוקראינה. ראוי להזכיר בעניין זה שמאז השתתפותה של רוסיה בלחימה בסוריה יושבים קצינים רוסים בחדר מבצעים משותף בסוריה עם נציגי איראן, חזבאללה וצבאו של אסד. פחות ברור כיצד תושפע עמדתה של רוסיה בנושא השימוש במיליציות בעתיד, לאור עניינה בשיתוף פעולה עם ארצות-הברית בכינון הסדר בסוריה.

מבחינתה של איראן, חזבאללה הוא הדגם הרצוי למיליציה השיעית. הארגון קשור בטבורו לאיראן, הרבה יותר מהמיליציות האחרות, וקיים קשר של מחויבות

הדדית ביניהם יותר מאשר בין איראן למיליציות האחרות. הוא אימץ את דגם השלטון האיראני, כאשר בראש הארגון עומד איש דת ולא דמות פוליטית או ביטחונית. יכולתו הצבאית של חזבאללה משמעותית הרבה יותר: הוא קיים 35 שנים, והתנסה במשך 18 שנים ויותר בקרבות עם ישראל. בפעילותו בלבנון הוא רואה עצמו נלחם על הבית, והמניע השיעי, הדתי והעמדי בולט וחשוב עבורו יותר מאשר עבור המיליציות האחרות, ולכן הוא גם מסוכן יותר. לעומתו, קשה לראות לוחמים שיעים מפקיסטן או מאפגניסטן – ובמידה מסוימת אפילו מעיראק – נלחמים בחירוף נפש על אדמה לא להם, במרחק מאות ואלפי קילומטרים מביתם, גם אם הם נשמעים להוראותיה של איראן והמוטיבציה הדתית השיעית חזקה גם אצלם. חזבאללה משמש דגם מועדף למיליציה שיעית מסיבה נוספת. הוא החל את דרכו כארגון טרור קטן, שמטרתו העיקרית הייתה להביא ליציאת כוחות צה"ל מדרום לבנון – אך גם ליציאת הכוחות האמריקאיים והצרפתיים מביירות – באמצעות פגיעה בחייליהם. אולם במשך השנים הפך חזבאללה בעזרת איראן לארגון צבאי קטן אך מצויד בנשק איכותי, ובכלל זה במאגר רקטות עצום שהפך אותו לגורם הצבאי החשוב ביותר בלבנון. ומה שחשוב לא פחות, חזבאללה הפך לארגון דתי, למפלגה פוליטית ותנועה חברתית חשובות בלבנון, שגם סייע לעדה השיעית להתפתח למיעוט החשוב והחזק בלבנון, תוך ניצול חולשתו של ממשלת לבנון והמערכת הצבאית שלה. לאיראן יש כנראה ציפיות שגם המיליציות האחרות הקשורות בה – בעיקר אלה העיראקיות – יפתחו עוצמה פוליטית במדינותיהן ויסייעו להרחבת ההשפעה האיראנית בהן.

קבוצת המיליציות השיעיות העיראקיות היא השנייה בחשיבותה. אחרי שנת 2014 הן אוגדו במסגרת 'על הקרויה' 'הגיוס העממי' (PMU= Popular Mobilization Units) מנקודת ראותה של איראן, יתרון של קבוצות אלה טמון בכך שהן קשורות בה זה למעלה מעשר שנים ושיש להן ניסיון קרבי, לאחר שלחמו נגד הכוחות האמריקאיים שהיו מוצבים בעיראק מאז כיבושה ב-2003, בהפעלת 'כוח קודס'. איראן מבקשת להסתייע בהן כדי לחזק את המחנה השיעי, לבסס את המסדרון מאיראן לסוריה ואת שליטתה של איראן לאורך קטעים מהגבול בין עיראק לסוריה, משני צידי הגבול, ולצמצם את השפעת ארצות הברית במרחב ובעיראק עצמה. המיליציות השיעיות העיראקיות הוותיקות יותר הוקמו בתקופה שבה פעלו הכוחות האמריקאיים בעיראק מאז כיבושה ב-2003, וכתגובה לכיבוש האמריקאי. ניתן לחלק את המיליציות לשתי קבוצות עיקריות. הקבוצה הגדולה יותר כוללת מיליציות שהוקמו ואומנו על ידי איראן ו/או נתמכות על ידיה בנשק ובסיוע כספי, ואנשיהן אומנו על ידי 'כוח קודס'. הגדולה, החשובה והחזקה בין מיליציות אלה היא ארגון 'אל-בדר', שנלחם לצידה של איראן נגד צבאו של צדאם חוסיין במלחמת עיראק-איראן ודווח כי מפקדו, האדי אל-אמירי, הוא חבר קרוב של מפקד 'כוח

קודס' קאסם סולימאני. שתי מיליציות קטנות יותר הקשורות באיראן הן עצאייב אהל אל-חק וכתאייב חזבאללה.

שלוש המיליציות הללו תקפו את הכוח האמריקאי בתקופה שזה פעל בעיראק, נלחמו נגד מיליציות סוניות עיראקיות, השתתפו בשחרור חלקים מעיראק משליטת דאע"ש ושלחו כוחות להילחם בסוריה תחת פיקוד ושליטה של קצינים איראנים. הן נאמנות לאיראן והיא סומכת עליהן בביצוע משימות רגישות, גם אם נאמנותן מובטחת פחות מאשר זו של חזבאללה הלבנוני. עם זאת, קיימת סברה שאיראן אינה מעוניינת שהמיליציות העיראקיות תהיינה חזקות מדי, עד כדי כך שישתחררו מהנהגתה, ולכן היא מעודדת תחרות ביניהן. המיליציות העיראקיות חיזקו את כוחן לאחר הופעת דאע"ש בעיראק ב־2014. לאחר התמוטטות כוחות הביטחון הממשלתיים העיראקיים בעקבות התקפת דאע"ש וכיבוש מוצול על ידי הארגון באמצע 2014, הסתמכה ממשלת עיראק במידה רבה על מיליציות שיעיות לשם בלימת דאע"ש. אולם בקרב לשחרור מוצול ב־2016–2017 העדיפה הממשלה להרחיק מהקרב את המיליציות השיעיות שאלפים מאנשיהן נשלחו ללחימה על ידי איראן, כדי לקדם את השפעתה ומעורבותה במרחב העיראקי.

הקבוצה השנייה של המיליציות השיעיות העיראקיות כוללת כאלה הקשורות במסד הדתי העיראקי ובארגונים עיראקיים אחרים. החשובות ביניהן הן המיליציה הכפופה למנהיג הדתי מוקתדא אל-צדר והמיליציה המושפעת מהמנהיג הדתי הבכיר בעיראק, האייתאללה עלי סיסתאני. מיליציות אלה מסתייגות מהשפעתה הגוברת של איראן במרחב ובעיראק, ולמרות שלאיראן יש קשרים מוגבלים גם איתן, הן אינן מסייעות לה בלחימה בסוריה.¹

קשה להעריך את היקף כוח האדם העומד לרשותן של המיליציות השיעיות, אך לפי רוב ההערכות הוא מונה מעל 100 אלף לוחמים. לפי אחת ההערכות כוללות המיליציות את מספר הלוחמים כמפורט להלן:²

1. חזבאללה הלבנוני – 45 אלף לוחמים, מהם נשלחו 6,000–8,000 להילחם בסוריה.
2. המיליציות העיראקיות – כ־100 אלף לוחמים, 80 אלף מהם משתייכים לארגונים הנתמכים על ידי איראן. אלה כוללים: 10–20 אלף לוחמים בארגון 'אל-בדר', שמהם נשלחו כמה אלפים לסוריה; 10 אלפים לוחמים בארגון 'כתאייב חזבאללה', שמהם נשלחו 1,000–3,000 לסוריה; מספרים דומים נכללים בארגון 'עצאייב אהל אל-חק'.

3. חטיבת 'פאטמיון' האפגנית – 2,000–3,000 לוחמים.

4. חטיבת 'זינאביון' הפקיסטנית – מספר דומה, מהם נשלחו עד 1,000 לוחמים לסוריה.

איראן מעדיפה להשתמש בעיקר במיליציות השיעיות ללחימה בסוריה במקום בכוחותיה שלה, מכמה סיבות. היא מבקשת לשמור לעצמה חופש פעולה, ולא

להסתבך בלחימה ישירה מול יריבים כארצות־הברית או ישראל. חשוב לה גם להראות – כפי שהיא טוענת עד היום – שאנשי צבא איראנים אינם לוחמים בסוריה אלא משמשים בה יועצים ומדריכים בלבד, למרות שהאבדות הכבדות שנגרמו לכוחות האיראניים מלמדות שאלה עסקו בלחימה. לאיראן גם חשוב להמחיש שהמאבק בסוריה אינו רק עניינה של איראן אלא של המחנה השיעי בכלל, ולהפגין את כוחו של מחנה זה. אבל השימוש במיליציות מאפשר גם ליריבותיה של איראן – ובראשן ארצות־הברית וישראל – לפגוע במיליציות, אם יש צורך, בלי להסתבך בהכרח בלחימה עם איראן עצמה, משום שסביר להניח שאיראן לא תמהר להגיב בעצמה בהיקף משמעותי על פגיעה בשלוחיה. כך פוגעת ישראל מפעם לפעם בחזבאללה, בעיקר בשיירות המעבירות אמצעי לחימה לארגון, או במקרים חריגים של הכנות הארגון לפיגוע ביעד ישראלי. המפקד היוצא של חיל האוויר הישראלי, אלוף אמיר אשל, הודיע שישראל תקפה מאז 2012 קרוב למאה פעמים שיירות נשק ואמצעי לחימה שנועדו לחזבאללה ולארגונים אחרים.³ ברוב המקרים חזבאללה לא הגיב על הפגיעה בו, ומה שחשוב יותר – גם איראן לא הגיבה על פגיעות בחזבאללה. איראן והמיליציות גם לא הגיבו על פגיעתה של ארצות־הברית בכוח של המיליציות במזרח סוריה ביוני 2017.

מהתנהלותו של חזבאללה ניתן גם ללמוד שאפשר להרתיע אותו. אומנם, גם לאחר יציאת צה"ל מדרום לבנון ביוני 2000 המשיך חזבאללה להתגרות בישראל, בעיקר על ידי ניסיונות לחטוף חיילי צה"ל. ההתגרות העיקרית המכוונת של חזבאללה בישראל הייתה ביוני 2006, והיא שהובילה למלחמת לבנון השנייה. מנהיג חזבאללה חסן נסראללה הודה בגלוי שזו נבעה מטעות שלו בשיקול דעת. ואומנם, מאז אותה מלחמה נמנע חזבאללה בדרך כלל מהתגרות בישראל, מחשש שזו תגיב – כפי שהזהירה לא פעם – בפגיעה ביעדים לבנוניים, ולא רק בחזבאללה. משמעות הדבר היא שיתכן כי ניתן להרתיע גם את המיליציות שהוקמו מאוחר יותר, אשר המוטיבציה שלהן להתגרות בארצות־הברית ובישראל עשויה להיות נמוכה יותר מזו של חזבאללה.

מובן שאין להשוות בין עוצמתן הצבאית של המיליציות לבין זו של ארצות־הברית וישראל. למיליציות אין כוחות אוויר או חימוש מונחה מדויק, עוצמת השריון והארטילריה ואיכות המודיעין שלהן מוגבלת, והן אינן מאומנות בהפעלת מסגרות גדולות. יכולתה של איראן לסייע להן מוגבלת, מה גם שהן יפעלו במרחק גדול מבסיסי המוצא שלהן, גם אם איראן תצליח לבנות ולבסס את המסדרון שיחבר את איראן עם סוריה ולבנון. במצב זה, שיירות שיעברו במסדרון וילוו על ידי המיליציות עשויות להיות חשופות לתקיפות אוויר מצד יריבותיה של איראן. ספק גם עד כמה גבוהה המוטיבציה של אנשיהן ודבקותם במטרה. מניעיהם של רבים מאנשי המיליציות מפקיסטן ומאפגניסטן אינם לאומיים־דתיים, אלא נובעים

מההבטחה לקבל טובות הנאה של שכר ואישורי אזרחות ועבודה באיראן. בקרב חלק מההנהגה השיעית בעיראק שאינה קשורה במיליציות הפועלות בסוריה קיימת הסתייגות מהרחבת ההשפעה האיראנית בעיראק, והסתייגות זו עשויה להשפיע על נכונות המיליציות העיראקיות להילחם עבור איראן. כך נמסר שראש ממשלת עיראק, חידר אל-עבאדי, שהוא שיעי, אינו תומך בהכנסת המיליציות העיראקיות לסוריה, כדי שלא לסבך את עיראק במלחמת האזרחים שם.

למרות מגבלות כוחן הצבאי של המיליציות, אין להמעיט ביכולתן לבצע פיגועי טרור נגד כוחות קרקע של יריבותיהן. לכוחות ארצות-הברית ששהו בעיראק בשנים 2003–2011 היו כ־4,500 הרוגים – כמה מאות מהם כתוצאה מפיגועים שבוצעו על ידי ארגונים מסוג המיליציות השיעיות. גם איאפשר להתעלם מהעובדה שחזבאללה צמח מארגון טרור קטן לארגון המקרין איום אסטרטגי על ישראל. בראייה ארוכת טווח איאפשר לשלול את האפשרות שאם המיליציות השיעיות לא ייעצרו, הן יפתחו בסיוע איראני איום אסטרטגי על יריבותיהן.

משמעויות

מערך המיליציות השיעיות החמושות צפוי לגדול ולהתחזק בעתיד מבחינה כמותית ואיכותית, אם לא ייבלם. סביר להניח שאיראן תפעל להגדיל את מספר הלוחמים בשורותיהן ולשפר את איכות החימוש שבידיהן. בכל מקרה, המשך הלחימה בסוריה, הפעילות הצבאית המשותפת עם היחידות האיראניות, הניסיון המצטבר והפקת הלקחים ממנו ושיפור אמצעי הלחימה – כל אלה צפויים לשפר את איכות הביצועים של המיליציות. אם איראן תצליח לבסס ולהבטיח את המסדרון מאיראן לסוריה ולבנון, יתעצם כוחו של מערך המיליציות, הן כתוצאה מחיזוק כוחם של חזבאללה והמיליציות העיראקיות והן ביצירת מסגרת חזקה ויציבה של המיליציות.

התבססות מערך גדול ומתחזק של מיליציות שיעיות בהנהגת איראן במרחב שבין איראן לסוריה ולבנון – ובעיקר אם תצטרף לכך הצלחה איראנית לבסס את המסדרון בין איראן ללבנון – מקרינה איומים וסיכונים כלפי כמה ממדינות האזור, וכן כלפי ארצות-הברית וישראל. ראשית, המהלך יבסס את אחיזתה והשפעתה של איראן כגורם המרכזי במרחב חשוב זה, ויאליץ מדינות וארגונים המצויים בו להתחשב באינטרסים של איראן, בהשפעתה ובפעילותה.

שנית, איראן עלולה לנצל את מעמדה המתחזק ואת הכלים החדשים שיעמדו לרשותה להתערבות במדינות האזור ולהשפעה על המערכות הפנימיות בהן כדי להטותן לטובתה. התערבות כזו גם עלולה לערער את היציבות הפנימית במדינות אלה. התפתחות המאחז השיעי במרחב עיראק-סוריה-לבנון עלולה ליצור איום גם על ירדן וטורקיה, אם כי מותר להניח שאיראן לא תמהר להתגרות בטורקיה,

לפחות, ותעדיף דווקא לשתף עמה פעולה, מה גם שבינתיים המיליציות השיעיות פועלות הרחק משטח טורקיה. סביר להניח שגם ערב הסעודית ומדינות המפרץ מודאגות מעצם השימוש במעין צבא שיעי רב-לאומי. הן יראו בו חלק מהמאבק בין המחנה השיעי למחנה הסוני, ויחששו מכך שהפעלת המיליציות בסוריה תהווה תקדים להפעלת מיליציות כאלה גם במדינות אחרות – לדוגמה בתימן.

שלישית, איראן עלולה להציב סיכונים חדשים בפני ישראל. כבר עתה יש סימנים לכך שהיא שוקלת להציב כוחות הקשורים בה במרחב רמת הגולן הסורית. הרעיון יהיה להרחיב את החזית מול ישראל מדרום לבנון לרמת הגולן, ובכך לאיים על ישראל מזווית נוספת. סביר יותר להניח שאיראן תעדיף שלא להציב כוחות איראניים ברמת הגולן, מחשש שהם יהוו מטרה נוחה לפגיעה מצד ישראל במקרה הצורך. היא עשויה אפוא לבחור בהצבת כוחות מחזבאללה או ממיליציות שיעיות אחרות (בעיקר עיראקיות) ברמת הגולן לתקופה ארוכה, ובכך למתוח חזית רחבה מול ישראל, שתשתרע מדרום לבנון לגולן. העברת אמצעי הלחימה לכוחות שיאיישו חזית זו תהיה קלה ומהירה יותר אם תיעשה דרך המסדרון, בתנאי שאיראן תמצא מענה לאפשרות שתיפתח בפני ישראל לתקוף שיירות נושאות נשק בדרכן מאיראן לסוריה וללבנון. מבחינת חזבאללה, הפעלת כוחות גם מרמת הגולן תאפשר לארגון יותר גמישות וגיוון של דרכי פעולה מול ישראל, ואולי צמצום הסיכון של תגובה ישראלית כלפי יעדים לבנוניים.

מה ניתן לעשות כדי לבלום את בניית המסדרון מאיראן לסוריה ולבנון, ואת החדירה של איראן ושלוחיה השיעים לרמת הגולן? המסדרון חשוב לאיראן להעברת אמצעי לחימה וכוחות, בעיקר לחזבאללה, כנתיב חלופי או כפול לנתיב האווירי מאיראן, במקרה שזה ישתבש. שיטה נוספת שבה עושה איראן שימוש כדי להעביר אמצעי לחימה לחזבאללה בדרך קצרה ומהירה יותר היא באמצעות בניית מפעלי נשק בסוריה ולבנון. משום כך חשוב שתושג הבנה בין ישראל לארצות-הברית לגבי הצעדים הנדרשים להרחקת איראן ושלוחיה מרמת הגולן, וחשוב שהצעדים יינקטו בשלב מוקדם ככל האפשר, כי אחרי שחזבאללה והמיליציות יכו שורשים בשטח, יהיה קשה יותר לעוקרם. בין השאר חשוב שבמסגרת הסדר עתידי לגבי סוריה, אם יושג, יורחקו הכוחות האיראניים והמיליציות ככל האפשר מרמת הגולן, אם בכל זאת יוצבו כוחות מחזבאללה או ממיליציות שיעיות אחרות ברמת הגולן, ישראל תצטרך להבהיר שהיא לא תגביל את תגובתה במקרה שיבוצעו פיגועים מרמת הגולן נגד יעדים ישראלים.

במסגרת שיבושה של בניית המסדרון, יהיה צורך למנוע העברת יחידות שיעיות צבאיות ושיירות נושאות נשק איכותי לכיוון רמת הגולן ולבנון, ולהרתיע את איראן משימוש במסדרון באורח חופשי וקבוע. ישראל כבר פוגעת מפעם לפעם בשנים האחרונות בשיירות המובילות אמצעי לחימה מסוריה לחזבאללה ולבנון.

הפגיעה במסדרון תהיה משמעותית יותר אם הממשל האמריקאי ייטול על עצמו חלק מתפקיד ההרתעה בסוגיה זו על ידי תקיפת שיירות בעומק סוריה ועיראק, במרחקים גדולים מישראל. העובדה שמזכיר ההגנה האמריקאי, ג'יימס מאטיס, הודיע ביוני 2017 שארצות-הברית מפעילה מאמץ למנוע מאיראן לחדור לשטחים שדאע"ש פינתה, ושמשטוסים אמריקאיים תקפו שיירה ממונעת של המיליציות באזור משולש הגבולות סוריה-עיראק-ירדן – יכולה ללמד שבתנאים מסוימים ממשל טראמפ יהיה מוכן לפעול לבלימת הפעילות של המיליציות השיעיות במזרח סוריה ובמערב עיראק.

אלא שקשה לקבוע מה תהיה מדיניותו של ממשל טראמפ בסוגיה זו. דיווחים מוויינגטון עשויים ללמד כי קיימת מחלוקת בנושא בצמרת הממשל, וכי מזכיר ההגנה וראשי הצבא אינם מעוניינים להגיע לעימות ממשי עם איראן ושלוחיה בסוגיית מעורבותם בסוריה, שכן מבחינתם העדיפות ניתנת לחיסול דאע"ש ולא להפלת משטר אסד ובלית איראן.⁴ טראמפ עצמו הגדיר את איראן כאיום מהמעלה הראשונה, כאשר חלק חשוב מאיום זה נובע מפעילותה האזורית של איראן. הממשל עשוי להבין בעתיד שהמרוויחה העיקרית מהבסת דאע"ש ומהסדר בסוריה עלולה להיות איראן, וכי אין שחקן אזורי היכול לבלום לבדו את איראן, מה גם שהיא צירפה לכלי המשחק שלה את המיליציות השיעיות, שבעתיד עלולות להתחזק עוד יותר בכמות ובאיכות. אם אלה תהיינה מסקנותיו של הממשל, הוא עשוי להשקיע מאמצים מוגברים בבלימת איראן ושלוחיה.

נוסף לכך, הסיכוי לתקוע טריז בין חזבאללה לאיראן נמוך משום שהקשר ביניהם עמוק ונרחב, אבל יש מקום וסיכוי לנסות להפריד בין המיליציות השיעיות העיראקיות לאיראן. אומנם, עשרות אלפי לוחמים מהמיליציות השיעיות העיראקיות נשמעים לאיראן במהלך הלחימה בסוריה, אולם שיעים עיראקים לא מעטים מסתייגים מהעמקת ההשפעה האיראנית בעיראק ומהמעורבות העיראקית בסוריה. גם זיכרון מלחמת עיראק-איראן, שבה נפלו מאות אלפי חיילים משני הצדדים, אינו תורם לקרבה ביניהן. לפיכך, אין לשלול את האפשרות שמאמץ אמריקאי מוגבר להדק את הקשרים עם ממשלת עיראק, לחזק את כוחות הביטחון העיראקיים לעומת המיליציות ולהבליט את הניגודים בין איראן למיליציות השיעיות העיראקיות עשוי להרחיק את המיליציות מאיראן.⁵

ולבסוף, הן ארצות-הברית והן ישראל ומדינות אחרות באזור צריכות להביא בחשבון שכוחותיה של איראן ושלוחיה צפויים לצאת מחוזקים מהשתתפותם בלחימה בסוריה ומההסדר שיבוא אחריה. איראן צברה ניסיון לחימה שלא התנסתה בו מאז סיום מלחמתה נגד עיראק. חזבאללה והמיליציות האחרות צברו ניסיון בסוג מלחמה שבו לא התנסו מעולם. לאיראן ושלוחיה יש הזדמנות ללמוד מקרוב כיצד רוסיה מנהלת מאמץ מלחמתי מודרני. המיליציות השיעיות יתגבשו לכלל כוח

יעיל וגדול יותר, שיוכל לעמוד לרשותה של איראן גם בהזדמנויות אחרות. איראן תנסה לפתוח חזית נוספת מול ישראל מרמת הגולן, כנראה באמצעות חזבאללה, כאשר הפעלת המסדרון מאיראן תסייע לה בכך. על הפרק עומדת גם עסקת נשק גדולה בין רוסיה לאיראן, שתשדרג את אמצעי הלחימה המיושנים שבידי הכוחות האיראניים, וייתכן שדרכם יועברו מערכות נשק איכותיות יותר לחזבאללה.

הערות

- אני מודה לחברי ועמיתי מיכאל (מייק) איזנשטאט, מ"מכון ושינגטון למדיניות המזרח הקרוב", על הערותיו החשובות והמועילות למאמר זה.
- 1 על המיליציות השיעיות העיראקיות ראו: Aymenn Jawad Al-Tamimi and Jonathan Spyer, "Iraq's Shi'a Militias and Iran", *The Tower*, December 2014, www.aymennjawad.org/15773/iraq-shia-militias-and-iran; Priyanka Boghani, "Iraq's Shia Militias: The Double-Edged Sword Against ISIS", *Frontline*, March 21, 2017, <http://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/iraqs-shia-militias-the-double-edged-sword-against-isis/>; Rowan Scarborough, "Iran positioning Shiite militias in Iraq as regional expeditionary force", *The Washington Times*, November 21, 2016, <http://www.washingtontimes.com/news/2016/nov/21/iran-positioning-shiite-militias-in-iraq-as-region/>; Jack Watling, "The Shia Militias of Iraq", *The Atlantic*, December 22, 2016, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/12/shia-militias-iraq-isis/510938/>
- 2 על כוחן של המיליציות השונות ראו: Matthew McInnis, "Iranian Deterrence Strategy and Use of Proxies", American Enterprise Institute, Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations, December 6, 2016, <http://www.aei.org/publication/iranian-deterrence-strategy-and-use-of-proxies/>
- 3 עמוס הראל, "ישראל תקפה קרוב למאה פעם שיירות נשק לחזבאללה ולארגונים נוספים בחמש שנים", **הארץ**, 18 באוגוסט 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.4362752>
- 4 Kate Brannen, Dan DE Luce and Paul McLeary, "Exclusive: White House Officials Push for Widening War in Syria Over Pentagon Objections", *Just Security*, June 16, 2017, <https://www.justsecurity.org/42230/trump-administration-weighs-confronting-irans-proxies-syria>
- 5 Michael Knights, "How to Contain and Roll Back Iranian-Backed Militias", Congressional Testimony, *Policy Analysis*, The Washington Institute for Near East Policy, October 4, 2017, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/how-to-contain-and-roll-back-iranian-backed-militias>